

Այդ նոր ձևի «գեղեցկութիւնը» շատ վիճելի է, մինչդեռ նրա տարօրինակ մթութիւնը խանգարում է՝ գրուածքից անմիջական տպաւորութիւն ստանալու Բանաստեղծը այդպիսով մի թանձր քօղ է գցում ընթերցողի աչքերի առաջ և այդ վերջինից պահանջում է լարել երևակայութիւնը և դուռն կոտրել՝ թափանցելու համար՝ սիմբօլներով թագնուած մտքերն ու զգացմունքները։ Միթէ այդ աւելորդ խուլնդոտները դէմ չեն դեղարուեալի ամենատարրական պահանջներին. չէ որ՝ ազդելու, տրամադրութիւն առաջացնելու բոլորովին հակառակ բան են այդ նորագոյն ձևերը։ Մինչդեռ հեղինակի ընտրած նիւթը բանաստեղծական ամեն տեսակ ստեղծագործութիւնների համար, իրաւ որ, կարող էր անսպառ աղբիւր լինել, մանաւանդ Պարիզում, եթէ միայն մամուլի աղատութիւնից դեկադենտօրէն չօգտուէին մեր նոր գրողները, այլ՝ լքօրեմ...

Լ. Ս.

4) ԳԷՈՐԴ ՄԵԼԻՔ-ԿԱՐԱԳԵՕՋԵԱՆ—Գերմանիայի հայ ուսանողութիւնը, (Արասպումա Վարագա-ից), Քիֆիզ, 1901, գինն է 20 կոպէկ։

Վաղուց է մեր թէ մամուլի և թէ հասարակութեան զանազան շրջաններում անդադար դժգոհութեան և բողբոջի ձայներ են լսում հայ ուսանողութեան հասցէին—որ նա ընկած վիճակի մէջ է, զուրկ գաղափարական յափշտակութիւնից, դրական գործունէութեան տենչանքից, ջերմ, անվատ հռանդից, որ նա հասարակական իդէալների վերաբերմամբ սառն է, անհիւր-ընկալ և եսական, նիւթապաշտ ձգտումներով է միայն ոգևորւում...

Բայց մի այնպիսի կարևոր խնդիր, ինչպիսին ժամանակակից հայ ուսանողութեան վիճակն է, լուրջ, պատճառաբանող, վերլուծական ըննադատութեան բովից դեռ չէր անցել։ Այսպիսի մի փորձ մենք համարում ենք պ. Մելիք-Կարաբեգեանի գրքոյկը։

Հեղինակը՝ ինչպէս բացատրում է իր գրքի յառաջաբանում, շատ համեստ դիտաւորութիւն ունի—խօսել ոչ թէ ընդհանուր եւրոպական հայ ուսանողների, այլ բացառապէս Գերմանիայի հայ ուսանողութեան մասին։ Նա իր փաստային և վիճակագրական տեղեկութիւնների մի մասը քաղել է Եւրոպայի հայ ուսանողական միութեան տեղեկագրից, որ լոյս տեսաւ 1899 թուին։ Իսկ գլխաւորապէս հիմնուելով իր սեփական դի-

տողութիւնների և տպաւորութիւնների վրայ՝ իր նպատակն է դրել չէ՞ միայն տեղեկութիւններ տալ և նրանցից եղբակացութիւններ հանել, այլ և, ըստ հնարաւորութեան, պարզ պատկեր տալ, թէ ինչ է անում, ինչպէս է ապրում, ինչ է զգում ու մտածում Գերմանիայի հայ ուսանողութիւնը: Հեղինակն այն կարծիքի է, որ «գերմանական հայ ուսանողի տիպը ընդհանուր է Գերմանիայի բոլոր քաղաքների համար», և որովհետև նրան ամենից շատ ծանօթ է Բերլինի հայ ուսանողութիւնը, այդ պատճառով նա կանգ է առնում առանձնապէս այս ուսանողութեան վրայ, որ «թուով ամենից հարուստ, արտադրել է և ամենից շատ գործունէութիւն և ամենից շատ է զարգացրել իր մէջ գաղափարների աւելի նուրբ տարբերութիւններ»:

Պ. Մելիք-Վարագեօզեանի գիրքը բաղկացած է հետևեալ հատուածներից—I. ընդհանուր տեսութիւն Եւրոպայի հայ ուսանողութեան վրայ. II. Բերլինի համալսարանը. III. նորեկ ուսանողի առաջին օրերը Գերմանիայում. IV. ինչո՞վ բացատրել մեր ուսանողների և գերման հասարակութեան մէջ չփման բացակայութիւնը. V. մեր ուսանողների դասաւորումը Եւրոպայի բարձրագոյն դպրոցներում և մասնաւորապէս Գերմանիայում. VI. ուսանողական ընկերութիւններ. VII. «Եւրոպայի հայ ուսանողական միութիւնը». VIII. Գերմանիայի հայ ուսանողների կեանքից:

Մենք կանգ կ'առնենք այս հատուածներից միայն կարևորագոյնների վրայ:

Ընդհանուր տեսութեան մէջ տաճկահայ և ռուսահայ ուսանողների միմեանցից ունեցած տարբերութիւնը, բնաւորութեան առանձնայատկութիւնները մեզ թւում է ճիշտ: Նոյնը կարող ենք ասել նաև IV հատուածում առաջ բերուած գերմանական և հայ ցեղերի բնորոշման մասին: Հայ ուսանողների և գերմանացիների մէջ չփման բացակայութիւնը հեղինակը բացատրում է մասամբ այս երկու ցեղերի բնաւորութեան և մասամբ առհասարակ եւրոպական և արևելեան կեանքի տարբերութեամբ. իբրև մի այլ պատճառ՝ հեղինակը մատնանիչ է անում և այն հանգամանքը, որ գերմանացու և հայի ընդհանուր գաղափարներ և ձգտումներ չեն ներդաշնակում միմեանց հետ, մինչև իսկ ընդհանուր ձգտումների մասին խօսել անգամ չի կարելի: Մեզ թւում է սակայն, որ չչփման բացակայութեան ընթրոշ արգելափակներից մէկը պարզապէս հայ ուսանողի անհաւատութիւնն է: Եթէ վերջինս կենդանի պահանջ ունենար չփուելու գերմանացու հետ, այն ժամանակ բնաւորութեան տարբերութիւնը և նոյնանման ուրիշ պատճառները՝ եթէ ոչ խիստ ձգտ-

ղական, մտերմական, գոնէ վանողական ոչ մի դեր չէին կարող խաղալ: Չենք կարող չը խոստովանել նաև, որ կան ուսանողներ, որոնք անտարբեր չեն, ընդհակառակն երբեմն բուռն կերպով ձգտում են շփուել օտարների հետ, բայց Երևանի Գեղի-նակը մատնանիչ անելով այն փաստը, որ չամեր ուսանողը, կամայ թէ ակամայ, չէ շփուում ոչ գերմանական ուսանողների, ոչ էլ գերման հասարակութեան միջակ ու բարձր բուրժուազիայի հետ:՝ գալիս է այն եզրակացութեան, որ ինտելիգէնտ շրջանը (գրողներ, հրապարակախօսներ, գիտնականներ, արուեստագէտներ և այլն) նոյնպէս փակ է հայ ուսանողի համար: Հեղինակն այս երևոյթը բացատրում է նրանով՝ ճորովիտեւ մեր ուսանող երիտասարդը փոխադարձաբար չէ կարող հետաքրքրի լինել այդ անձանց համար: Այս պատճառաբանութիւնը մեզ մի փոքր դեռ վիճելի է թւում. բանը նրանումն է, որ հայ ուսանողը գերմանական ինտելիգէնտ շրջանում հէնց իր հայութեամբ կարող է հետաքրքրի լինել: Գլխաւոր արգելառիթն, անշուշտ, ինտելիգէնտ գերմանացու մշտադադութիւնն է կամ ուրիշ խօսքով՝ ժամանակի պակասութիւնը, միւս կողմից այն հանգամանքը, որ Գերմանիայում միևնոյն կոչման և պարագմունքի տէր մարդիկ սովորաբար, եթէ կարելի է ասել, չէզոքացած համախըմբումներ են կազմում. այսպէս ուսանողը աւելի շուտ ուսանողի հետ է տեսնուում և ընկերական կեանք վարում, հրապարակախօսը՝ հրապարակախօսի, բանաստեղծը՝ բանաստեղծի, երաժիշտը՝ երաժիշտի, քաղաքագէտը՝ քաղաքագէտի, գիտնականը՝ գիտնականի հետ և այլն: Հայ ուսանողը ունի սակայն մի յարմար առիթ ինտելիգէնտ շրջանի յայտոնի ներկայացուցիչների՝ պրօֆէսօրների հետ շփուելու: Այս առիթը աւելի նպաստաւոր է մանաւանդ այն դէպքում, երբ ուսանողը բացի համալսարանական դասախօսութիւններից՝ յաճախելուց՝ մասնակցում է նաև գործնական պարագմունքներին, սեմինարական աշխատանքներին, ուր լայն ասպարէզ է բացուած պրօֆէսօրների հետ աւելի սերտ կերպով շփուելու և ծանօթանալու:

Մենք համաձայն չենք հեղինակի այն կարծիքին՝ թէ գերմանացի ոչ կորպորանտ ուսանողները չիրանց ոգով այնքան էլ շատ չեն զանազանում կորպորատիւ ուսանողներից: Տարբերութիւնը շատ և շատ մեծ է: Եթէ չը լինէր այս տարբերութիւնը կամ եթէ, Թէօբալդ Տիգլերի ասելով, գերմանական բոլոր ուսանողական ընկերութիւնները «գարեջրային պետութիւն» ներկայացնէին, այն ժամանակ մարդ ակամայ հարց կը տար.

«Հապա ֆրտեղից են առաջ գալիս այսքան նշանաւոր գիտնականներ, գրական, հասարակական գործիչներ և այլն»։ Բացի Korps-ից և Burschenschaft-ից, որոնց սկզբնաւորութիւնը հասնում է մինչև 18-րդ դարը, գերմանիայում գոյութիւն ունեն նաև զանազան ազատ մասնագիտական ընկերութիւններ (քաղաքատնտեսական, պատմական, լեզուաբանական, մաթեմատիկական, իրաւաբանական, աստուածաբանական և այլն)։ Առաջինները ժամանակին գերմանական պատմութեան մէջ՝ առանձնապէս ներկայ դարու առաջին և երկրորդ քառորդում՝ շատ կարևոր դեր են կատարել, իսկ ներկայումս, յիշաւի, միայն զուարճական նպատակների են ծառայում։ Այն ինչ մասնագիտական ընկերութիւնները ունեն զուտ գիտական նպատակ՝ առանց սակայն զուարճական մասից հրաժարուելու։ Եւ սա շատ գովելի մի յատկութիւն է, որով ընդունակ է փայլել գերմանական ուսանողական ընկերութիւնը—գիտական նպատակը զուարճականով համեմել և այդպիսով մի սիրուն ներդաշնակութիւն առաջացնել—մի յատկութիւն, որ դժբախտաբար պակասում է հայ ուսանողական ընկերութիւններին, որովհետև մենք՝ հայերս սովորաբար լուրջ ենք, մտազբաղ և բուն զուարճական երակից միանգամայն զուրկ։

Բացի վերոյիշեալ մասնագիտական ընկերութիւններից, վերջերս Գերմանիայում կազմակերպուեցին նաև աւելի լայն և բազմակողմանի հիմքերի վրայ դրուած ուսանողական ընկերութիւններ—Finkenschaft, «Social-missenschaftlicher Verein» և այլն։ Ցանկալի է, որ հայ ուսանողները հետու չը մնան գերմանական թէ՛ մասնագիտական և թէ՛ այս նորակազմ ընկերութիւններից, որոնցից բազմակողմանի կերպով կարելի է օգտուել։

Հեղինակը IV հատուածում խօսում է Լայպցիգի «Հայ ճեմարանական ընկերութեան» և Բերլինի երկու նախկին հայ ուսանողական ընկերութիւնների մասին։ 1897-ի բաժանուած խմբեր, սուր պառակտումներ այժմ այլ ևս գոյութիւն չունեն Բերլինում. երկու և կէս տարի առաջ Բերլինում կազմակերպուեց տեղական ընդհանուր հայ ուսանողների միութիւն, որին մասնակցում են Բերլինի համարեա բոլոր հայ ուսանողները։ Այդ միութեան ժողովները մինչև անցեալ տարուայ ձմեռային կիսամեակի վերջը կանոնաւոր կերպով տեղի էին ունենում. բայց վերջերս, դժբախտաբար, առաջ եկան մի քանի խոշոր տարաձայնութիւններ, որոնց հիմքը աւելի անձնական էր քան թէ գաղափարական—այնպէս որ այժմ Բերլինում գոյութիւն ունեն երկու ընկերութիւններ՝ «գրական» և «կրթական»։

Երբեմն Լայպցիգի «Ճեմ. ընկերութիւնից» մի քանի ուսանողները, օր. աստուածաբանների հետու մնալը՝ հեղինակը բացատրում է աշխարհայեցողութեան միայն սուր տարբերութեամբ։ Որքան մեզ յայտնի է, այդ երևոյթի հիմքը դարձեալ աւելի շատ անձնական պատճառներն են և մի քանիսի հիւանդոտ կասկածամտութիւնը և ոչ թէ աշխարհայեցողութիւնը։ Աշխարհայեցողութեան տարբերութիւնը ամենեւին արգելք չը պէտք է լինի, ընդհակառակն՝ մի ուժեղ խթան պէտք է լինի՝ մասնակցելու մի ընկերութեան, որ, ուրախութեամբ պէտք է նկատել, նեղ հիմքերի վրայ չէ դրուած և յարմար առիթ է ներկայացնում հաւաքուելու և իրար հետ շփուելու թէ ամենածայրայեղ արմատականին և թէ պահպանողականին։ Գոհութեամբ մատնանիչ պէտք է անել և այն փաստը, որ առհասարակ գերմանական հայ ուսանողները չըջանում հանդուրժականութեան ոգին հետզհետէ աւելի և աւելի է արմատանում։ Սա մի վերին աստիճանի միութարական երևոյթ է և ցանկալի կը լինէր, որ այդ նոյն ոգին շարունակ վառ մնար նաև ազագայ գործունէութեան շրջանում՝ թէ մանկավարժական, թէ գրական, թէ հրապարակախօսական և թէ ուրիշ ասպարէզներում։

«Եւրոպայի հայ ուսանողական միութեան» մասին հեղինակի յայտնած հիմնական կարծիքներին համաձայն ենք. ունենք սակայն մի քանի վերապահումներ, որոնց վրայ անկարող ենք այստեղ կանգ առնել։

Իր գրքի վերջին հատուածում պ. Մելլե-Կարապետեանը՝ ի միջի այլոց խօսում է գերմանական և եւրոպական միւս հայ ուսանողների մէջ եղած տարբերութեան մասին։ Պարոնի բնորոշող նկատողութիւնները մեզ թւում են ճիշդ և հիմնաւոր։

Վ. ՆԱԼԲԱՆԴԵԱՆ